

Nr 298.

Av herr Nordenson m. fl., *angående riktlinjerna för den ekonomiska politiken.*

Det har nu förflutit sex år sedan fientligheterna i Europa upphörde och de första ansatserna gjordes att omställa världens ekonomi till friare former — till en effektiv fredsekonomi. Efter hand som varuförsörjningen blev rikligare, kunde de direkta konsumtionsransoneringsarna avskaffas. I ögonblicket finnas endast några smärre undantag för vissa metallvaror i form av föreskrifter om inskränkningar av allmänhetens förbrukning. Det har också visat sig, att de farhågor, som hystes för våldsamma prisförändringar vid frigivandet av de olika ransonerade varorna, dess bättre voro starkt överdrivna. Marknadsfaktorerna — tillgång och efterfrågan — kunna numera utöva ett visst inflytande på produktionens inriktning och avsättningsens omfång, varigenom konsumenternas önskemål bättre kunna tillgodoses och möjligheter skapas för effektivare utnyttjande av resurserna. Denna glädjande utveckling kännetecknar framför allt de konsumtionsvaror, som ingå i den dagliga förbrukningen. Visserligen kan det inte bevisas, att de friare villkoren *skapat* den bättre varuförsörjningen, men ovedersägligt är, att de båda företeelserna följts åt, och allt talar för, att den större friheten varit en förutsättning för den rikligare försörjningen.

Upphävandet av ransoneringsarna motsvaras emellertid tyvärr inte, trots att så lång tid förflutit sedan krigets slut, av motsvarande frigörelse på regleringsfältet. I själva verket äro framstegen på detta område förbluffande små. De viktigaste regleringarna från krigstiden äro alltjämt i kraft, och det måste tyvärr konstateras, att målmedvetna åtgärder för att steg för steg komma bort från dessa utvecklingshämmande kvarlevor från en annan tid icke vidtagits. Medvetandet om att regleringarnas avveckling inte kan ske på en gång, och att vissa element därav rentav kunna komma att behövas för viss tid framöver, är intet tillräckligt försvar för denna underlåtenhet. Från vårt håll har begärts en plan för övergången till en friare ekonomi under framhållande av att de vinster, som därigenom stå att vinna för hela folkhushållet, äro så stora att de motivera att vissa risker tagas.

Alltjämt äro följande viktiga krisregleringar i kraft: den allmänna priskontrollen, hyresregleringen, byggnadsregleringen, valutaregleringen och regleringen av utrikeshandeln. Vissa av dessa ha otvivelaktigt uppmjukats något, medan andra fortfarande äro lika hårda och åter andra till och med skärpts. Därtill har i höstas en fullmaktslag om räntereglering beslutats. Det är tydligt, att andra förhållanden än krigstidens betinga dessa fortsatta

regleringar. De förutsättningar, som lågo till grund för riksdagens fullmaktslagstiftning, äro uppenbarligen inte längre för handen. Denna omständighet ger anledning till prövning från grunden av frågan om orsakerna till regleringsväsendets bibehållande och följderna därav, vilken prövning naturligt borde företagas när riksdagen underställes frågor av denna art.

Vad som med tanke på ransoneringarnas upphävande faller i ögonen är, att efterkrigstidens ekonomiska utveckling i vårt land — och i det hänseendet tyckas förhållandena vara likartade i de flesta europeiska länder men inte i lika hög grad i Nordamerika — väl medfört en påtaglig förbättring av försörjningen med omedelbara konsumtionsvaror, medan den mera kapitalkrävande produktionen av nyttigheter, sådana som bostäder, andra byggnader, transport- och kommunikationsmedel av olika slag samt moderniseringen av maskinparken i vissa industrier, ävensom exploateringen av nya idéer, t. ex. av typen television m. m. släpar efter. Ett internationellt problem, vari dock Sverige i sin ringa mån fyller och bör fylla en plats, är utvecklingen av främmande länders råvarukällor och produktionsresurser, med andra ord internationella investeringar. Det är inte utvecklingsfrämjande, att privata internationella kapitalrörelser genom valutareglering skola hejdas eller krympas till ett minimum under decennier.

Konsekvenserna av de här omnämnda företeelserna äro sådana, att ett stelt kvardröjande i gamla former med hänsyn till välståndsutvecklingen inte längre bör godtagas. Samtidigt är det klart, att en övergång till andra former tar tid, vilket dock endast skärper nödvändigheten av en ny inriktning i samhällsarbetet. Det är vår uppfattning, att ett ökat mått av frihet inom den ram en med generella medel arbetande ekonomisk politik anger skulle ge ett för det hela bättre resultat än nuvarande regleringar.

Det torde vara svårt att förneka, att regleringsväsendet, särskilt när det blir bestående så lång tid som ett decennium, leder till en stelhet av betydande mått. Att särskilt bostads- och byggnadsområdet kännetecknas härav, kan på rent objektiva grunder konstateras. Till detta komma följdverkningar, som leda till snedvridningar och snedbelastningar. Med tanke på den centrala roll bostaden spelar för den enskildes liv och byggnadsverksamheten för hela näringslivet, skapa hyres- och byggnadsregleringarna opropotionerligt stora störningar i den ekonomiska verksamhetens normala förlopp.

Även ett annat synnerligen viktigt område kännetecknas av stor stelhet, nämligen utrikeshandeln. Att denna är reglerad, beror visserligen delvis på omständigheter, varöver de svenska statsmakterna inte råda. Men helt torde möjligheterna inte vara uteslutna att genom successiv uppmjukning av valutaregleringen i riktning mot dess avskaffande och genom att göra den svenska kronan hård skapa utrymme för ökad rörlighet och effektivitet. Det ofta uttalade önskemålet om överflyttning av en del av den svenska exporten till s. k. dollarmarknader är just uttryck för en befintlig orörlighet i fråga om avsättningen av våra exportvaror. Genom tillskapandet av den europeiska betalningsunionen med dess insatskapital av dollars för-

stummades till en tid dessa krav, men numera ha de återkommit. Integrationen av Europas näringsliv med hjälp av betalningsunionen var dels ett steg i riktning mot ökad frihet, dels minskade den därigenom i viss mån och till en tid de europeiska ländernas beroende av dollarområdet. Bilateralismen och utrikeshandelns reglering försvann emellertid inte helt, inte ens mellan Europas länder, och den s. k. dollarbristens problem återkom, samtidigt som högkonjunkturen för sterlingblockets råvaror mattades. Skulle utvecklingstendensen fortsätta i samma riktning som hittills ytterligare någon tid framöver, kommer vår utrikeshandel att stå inför liknande problem som vid tiden före betalningsunionens tillkomst, då yrkanden på omdirigering av exporten till dollarområdet likaledes framfördes från statsmakternas sida. Visserligen har Västtyskland under mellantiden åter på allvar kommit in i kretsen av Europas ekonomiskt ledande länder med vad detta betyder för Sveriges och andra länders import. Men det skall å andra sidan inte bortses från att Tyskland aldrig varit något dollarförtjänande land. Den frågan är nu åter öppen för vårt lands del, om det rätta sättet att möta möjliga påfrestningar till följd av befarad s. k. dollarbrist är nya regleringsåtgärder på utrikeshandelns område.

Det tredje stora regleringsfältet är statens inkomstreglerande verksamhet. Denna berör direkt i huvudsak endast de inkomster, vars storlek är beroende av prisernas höjd till skillnad från lönernas. Principiell enighet råder om att staten bör lämna avtalsfriheten på arbetsmarknaden orubbad men principen modifieras i praktiken genom olika former av centraldirigerade avtalsförhandlingar, föregångna av regeringsrekommendationer rörande ramen för lönehöjningar. Däremot ingår som ett viktigt led i den direkta regleringspolitiken allmän priskontroll. Enligt vår mening bör priskontrollen avskaffas, även om vi medge, att man bör gå fram stegvis men därför inte mindre målmedvetet. De skäl, vi anfört för en sådan politik, ha vi vid olika tillfällen redovisat och behöva därför ej upprepa dem här. Sammanfattande gäller, att det aldrig går att komma ifrån de balansstörande verkningarna av en administrativ priskontroll. Det är däremot ett av de utmärkande dragen i ett friare på marknadshåll uppbyggt prisbildningssystem, att anpassningen utan onödigt dröjsmål kommer till stånd, och därigenom snedvridningar m. m. snabbare korrigeras. En hänvisning till eventuellt förekommande karteller rubbar därvidlag inte giltigheten av kritiken mot en allmän priskontroll. Inte minst viktigt är, när lönesättningen på arbetsmarknaden är helt fri, att löntagarna alltför lätt bibringas den föreställningen, att priskontrollen kan och bör åstadkomma en större reallöneförbättring än landets verkliga resurser orka med att bära. Det är därvid helt naturligt att besvikelse och bitterhet alltför lätt framkallas över priskontrollens »oförmåga» att lösa en uppgift som naturnödvändigt överstiger dess krafter. Man bör enligt vår mening inte bortse från den psykologiska verkan priskontrollen haft på efterkrigstidens lönerörelser, i det att en höjd lön till en början gett utrymme för ökad konsumtion, som sedan inte kunnat upprätthållas av brist på resurser och till slut åter måst begränsas ge-

nom prisstegringar, varigenom kompensationskrav i lönerna ånyo framkallats. En friare prisbildning kan aldrig ge upphov till lika stora problem av denna art, enär anpassningen där sker mycket snabbare.

Vi ha även i annat sammanhang anmält våra tvivel på statens inkomstreglerande verksamhet, i vad den avser att skattevägen i efterhand söka »korrigera» det inkomstresultat, som blivit följderna av den allmänna ekonomiska politiken.

Det kan anföras särskilt goda skäl för att taga upp frågan om regleringarna till prövning utan förutfattad mening just i nuvarande internationella läge. De närmaste åren komma, såvitt nu kan bedömas, att präglas av hastigt tilltagande upprustning i flertalet europeiska länder, och vårt land kommer inte att bli oberört härav. Det är helt naturligt, att många därvid ställa sig den frågan, om inte själva upprustningen liksom de inflationsdrivande verkningarna av densamma påkallar regleringar. I det enskilda fallet kan den möjligheten inte uteslutas. Men dels kan upprustningen inte förbehållslöst åberopas som skäl för att vidmakthålla regleringar utan samband med själva upprustningen, dels kan den ställa krav som gå i helt annan riktning. Utvecklingen i Förenta staterna, där rustningarna nu kommit i gång på allvar och nästa år väntas gå mot sin kulmen, är inte entydig i riktning mot återställande av regleringsväsendet. Effektivitetskravet har satts i främsta rummet, och det måste nog objektivt konstateras, att önskemålet om rörelsefrihet för näringslivet bedömts vara viktigare att tillgodose än de regleringssträvanden, som otvivelaktigt framträtt. Reglerings- och ransoneringsåtgärder ha dock vidtagits men i huvudsak endast för att tillförsäkra krigsmaterielproduktionen tillgång till vissa knappa råvaror ävensom förtursrätt av olika slag. Däremot har inflationsproblemet inte angripits regleringsvägen. Det får heller inte förbises, att förhållandena under sista världskriget voro annorlunda än nu, i det att upprustningen ägde rum under avspärrning från andra länder. För västra Europa och Förenta staterna kommer den denna gång att ske i samverkan och sannolikt med största möjliga utnyttjande av de fördelar, den internationella arbetsfördelningen och det internationella varuutbytet kunna ge. Detta ställer andra krav på näringslivets organisation än som kunna tillgodoses med regleringar, i varje fall nationella sådana. Rörlighet och anpassning voro värdefulla undantag under kriget. De äro i nuvarande upprustningsperiod ständiga och grundläggande nödvändigheter.

Finansministern uttalar i finansplanen, att enligt hans uppfattning den ekonomiska utvecklingen på olika håll i världen alltmera tydligt visar, »att möjligheterna att förhindra nationell inflation till sist måste bygga på åtgärder på det internationella planet i samverkan olika stater emellan för stabilisering av världsekonomin». Den utländska utvecklingens betydelse för våra egna inhemska problem skall på intet sätt förringas. Allra minst bör det ske för ett land, som är så beroende av det internationella bytet som Sverige. Men meningarna kunna vara delade om vari de åtgärder, varom finansministern talar »på det internationella planet i samverkan olika sta-

ter emellan», skola bestå. Även här går skiljelinjen mellan internationell planhushållning med regleringar å ena sidan och en fri på marknadshushållning byggd ekonomi med en fast förankrad hård och konvertibel valuta å den andra.

Tendenserna utomlands i detta avseende äro inte enhetliga. Det räcker med att peka på de s. k. allokationerna för att få belägg för vissa internationella ransonerings- och regleringsåtgärder. Å andra sidan förefinnas mycket tydliga strävanden från amerikanskt håll att söka få till stånd uppjukningar i valutareglerna i olika länder och att frigöra den internationella handeln i mesta möjliga mån. Skola de senare strävandena kunna leda till varaktigt resultat, måste de största ansträngningarna inriktas på att återställa valutornas frihet. Det kan här erinras om den internationella valutafondens insatser och medlemsstaternas förpliktelser i nämnda hänseende. Med fullt åsidosättande av alla spekulationer om det engelska pundets öde bör också pekas på de åtgärder, som vidtagits för att återupprätta handeln med valutor i England. Förklaringar ha visserligen där lämnats, att det inte är möjligt att för närvarande häva den engelska valutaregleringen, men de vidtagna åtgärderna äro i och för sig nödvändiga steg för att en frihet någonsin skall kunna återställas. Vårt land har genom sitt inträde inte endast i valutafonden utan även i en rad andra internationella samarbetsorgan givit sin medverkan i strävandena att återställa större ekonomisk frihet och förbundet sig att fullfölja arbetet på handels och betalningarnas frigörelse ävensom att reducera diskrimineringarna. Det förtjänar också att framhållas, att ökade rustningar knappast torde godtagas som skäl att göra avsteg härifrån i annan mån än som betingas av rena försvarsåtgärder.

En stabilisering av världsekonomin, såsom efterlyses i finansplanen, måste med visshet börja med återställande av valutornas konvertibilitet åtminstone för s. k. löpande transaktioner. Först därefter finnas utsikter att på basis av en stabil valuta och sedan anpassningen av pris- och kostnadsrelationer ägt rum mellan länderna nå fram till en följande stabilisering. Den europeiska betalningsunionen är en nödfallslösning av problemet, men den har dock tydligt visat de välgörande verkningarna av större frihet på detta område. Den behöver sitt komplement för hela den internationella handeln. Men det faller här på varje enskilt lands lott att göra sin valuta hård och fri från reglering. Enligt vår mening måste därvid i den inhemska ekonomin eftersträvas rörlighet och anpassning till ändrade förhållanden och de sistnämnda måste få komma till uttryck i priser och vinstresultat m. m. Vidare kräver stabiliseringen målmedveten uppbyggnad och bevarande av reserver av olika slag inom ekonomin.

Vi hemställa,

att riksdagen vid behandlingen av riktlinjerna för den ekonomiska politiken i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte dels uttala att en övergång till en friare ekonomi är angelägen och att de därför nödvändiga åtgärderna böra av

Kungl. Maj:t redan nu planeras samt successivt genomföras, dels hemställa att Kungl. Maj:t, i den mån så erfordras med hänsyn till riksdagens kompetens, måtte för riksdagen framlägga de förslag, som krävas för denna omläggning av den ekonomiska politiken.

Stockholm den 26 januari 1952.

Harald Nordenson.

Ebon Andersson.

Gustaf Velandér.

Nils Herlitz.

Carl Eskilsson.